

УДК 811.113.6 '373.611

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/24>**Кульчицький В. І.**

Національний авіаційний університет

Стрільчук А. І.

Національний авіаційний університет

СЛОВОСКЛАДАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ СПОСІБ ПОПОВНЕННЯ СЛОВНИКА ШВЕДСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена дослідженню особливостей словоскладання у шведській мові. Встановлено, що словоскладання є ефективним способом утворення нових лексичних цілих у словнику шведської мови. Визначено, що складні слова у шведській мові можуть утворюватись не лише від самостійних частин мови, а й від інших складних слів. Поєднуючи різні елементи, можливо створювати слова, які точно передають складні ідеї та поняття. Для утворення складних слів використовуються морфема зв'язку, до яких належать *-s-*, *-e-*, *-a-*, *-o-*, *-и-*. Однак у шведській мові не існує чіткої та конкретної схеми вживання морфем зв'язку. Бувають випадки, коли морфема зв'язку опускається і прості слова поєднуються у складні без її допомоги. Завдяки особливостям граматики шведської мови, а також присутності морфем зв'язку, можливо утворювати складні слова з необмеженою довжиною та кількістю складників. Виявлено, що складні слова у шведській мові можуть писатися разом або окремо. У зв'язку з цим вони поділяються на два види: подільні та неподільні. Іменники, поєднуючись у складні слова, можуть зазнавати певних змін, наприклад додавання голосної або видалення літери для полегшення вимови. Кінцева частина складного іменника визначає його граматичний рід. Під час утворення складного іменника, слово, яке несе основне смислове навантаження, розміщується в кінці. Складні дієслова часто утворюються шляхом поєднання дієслова з прийменником або часткою. Складні прикметники утворюються шляхом поєднання двох або більше прикметників в основному для опису іменника. Кінцевий прикметник у складному слові узгоджується з іменником у роді й числі. У шведській мові існує дві основні групи складних слів: складні слова, у яких передано сенс і синтаксичні відносини словосполучення, з якого вони утворені; складні слова, лексичне значення яких відрізняється від словосполучення, утвореного з цих слів. Складні слова у шведській мові бувають сильними та слабкими. Слабким вважається тип словоскладання, при якому форма та послідовність елементів складного слова збігаються з формою і порядком слів у словосполученні, з якого утворено складне слово. Сильним називається тип словоскладання, при якому форма та послідовність елементів складного слова не збігаються з формою і послідовністю слів у відповідному словосполученні.

Ключові слова: словотворення, лексична одиниця, складне слово, морфема зв'язку, словосполучення.

Постановка проблеми. Лексичний склад будь-якої мови безперервно змінюється та поповнюється новими лексичними одиницями, адже у мові віддзеркалюються усі зміни, що відбуваються в суспільстві [5, с. 80]. Продуктивні способи словотворення в такому разі стають у нагоді для номінації нових явищ, процесів та феноменів. Творення нових лексичних одиниць без перебільшення встановлює тенденції розвитку мови. Одним з ефективних способів словотвору, притаманним більшості мов світу, є словоскладання, і шведська мова не є винятком.

Шведську почали сприймати як окрему незалежну мову у пізню епоху вікінгів [12, с. 921]. Шведська мова характеризується присутністю великої кількості лексичних одиниць, утворених шляхом словоскладання [17]. Словоскладання є важливим аспектом шведської лексики, що дозволяє поєднувати кілька окремих слів, щоб створити нову лексичну одиницю з чітким значенням [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному мовознавстві способи словотворення, зокрема словоскладання, досліджено

достатньо повно. Значна увага українських науковців приділяється проблемі словотворення у германських та романських мовах. Особливо активно учені досліджують афіксальні способи словотворення в англійській та німецькій мовах [2; 4; 7; 9]. Також розкриттю у вітчизняних наукових розвідках підлягає аббревіація в англійській, іспанській, французькій мовах [8; 10; 11]. Чимало праць спрямовані на вивчення словоскладання у німецькій мові [1; 3; 6]. Однак слід зауважити, що словотвір шведської мови досі залишався поза увагою вітчизняних мовознавців. Саме тому вважаємо за необхідне розкрити питання словоскладання у шведській мові у пропонованому дослідженні.

Постановка завдання. Метою статті є визначення характерних рис словоскладання як продуктивного способу словотворення у шведській мові.

Виклад основного матеріалу. Шведська мова відома своєю здатністю утворювати надзвичайно довгі складні слова. На перший погляд, такі слова можуть здаватися складними для вимови, сприйняття і розуміння, але саме в них простежуються тонкощі та особливості шведської мови, які відрізняють її від інших мов світу.

Складні слова можуть утворюватись від іменників, прикметників, дієслів і навіть інших складних слів. Своєрідність цієї системи полягає в її гнучкості, адже поєднуючи різні елементи, мовці можуть створювати слова, які точно передають складні ідеї та поняття [21]. Ця властивість шведської мови особливо помітна у створенні деяких її найдовших слів. Для прикладу, відповідно до «Книги рекордів Гіннеса», найдовшим словом у шведській мові на сьогодні вважається іменник *nordvästersjökustartilleriflygspaningssimulatora nläggnings-materielunderhållsuppföljningssystemdiskussionsinläggsförberedelsearbete* (131 літера), що перекладається українською як *додаток до обговорення підготовчих робіт щодо систем супроводження засобів технічного обслуговування тренажера розвідки польотів північно-західного узбережжя*. За виключенням афіксів, цей складний термін складається з таких елементів [13]:

- nordväster (північно-західний)
- sjökust (морське узбережжя)
- artilleri (артилерія)
- flygspaning (розвідка польотів)
- simulator (тренажер)
- anläggning (об'єкт)
- materiel (обладнання)
- underhåll (обслуговування)
- uppföljning (спостереження)

- system (система)
- diskussion (обговорення)
- inlägg (додаток)
- förberedelse (підготовчий)
- arbete (робота)

Варто зауважити, що теоретично граматики шведської мови дозволяє утворювати навіть довші слова, тому довжина складних слів залежить лише від креативності автора [20].

Характерною рисою процесу словоскладання у шведській мові є використання особливої морфемної зв'язки для поєднання декількох елементів в одне слово. Шведською така морфема має назву *fogemorpheme*. Морфемні зв'язки виокремлюють елементи у складі складного слова і здебільшого розміщуються після іменників або дієслів, коли ті є першими складниками новоутворення. Учені стверджують, що не існує чіткої та конкретної схеми вживання морфем зв'язки, а лише деякі правила, що утворились у ході розвитку мови. Історично такі морфемні зв'язки походять від форм множини, відмінкових суфіксів і їх комбінацій [15, с. 134].

У шведській мові представлені наступні морфемні зв'язки [16]:

- s- – *rättsfall* (юридична справа)
- e- – *flickebarn* (дівчинка)
- a- – *gäst**u**bud* (свято)
- u- – *gat**u**belysning* (вуличне освітлення)
- o- – *människ**o**kärlek* (людинолюбство, любов до людей)

Найпоширенішою морфемою зв'язки з перерахованих вище є -s-. Вона вживається завжди, коли перший елемент складного слова має суфікси *-dom*, *-het*, *-(n)ing*, наприклад: *ungdoms**s**vän* (друг юності), *frihets**s**kamp* (боротьба за свободу), *tävlings**s**regler* – правила змагань. У випадках, коли першим елементом складного слова є інше складне слово, за ним також слідує морфема зв'язки -s-: *rävs**s**kinnskrage* (комір з хутра лисиці). Однак сполучний елемент -s- не використовується у випадках, коли перший компонент складного слова закінчується на літери *l*, *n*, *r*, наприклад: *ädel**s**mod* (великодушність), *vatten**s**höjd* (рівень води), *blomster**s**affär* (квітковий магазин). Варто зауважити, що ці правила не є універсальними і в них існує багато винятків, наприклад складні слова з одним і тим самим початковим елементом можуть як містити сполучуваний елемент -s-, так і вживатись без нього, наприклад: *dag**s**bok* (щоденник) і *dag**s**ljus* (денне світло).

Г. Йозефссон вважає, що роль морфемної зв'язки як сполучного елемента полягає у створенні асиметрії всередині складного слова. Учений при-

пускає, що присутність у мові таких сполучних елементів робить можливості словоскладання необмеженими [18, с. 34].

Звісно, існують випадки, коли морфема зв'язку опускається і прості слова поєднуються у складні без її допомоги, як, наприклад, у словах *hustak* (дах будинку), *garageinfart* (в'їзд у гараж) [17].

Щодо правил правопису, здебільшого складні шведські слова пишуться як одне слово, але у деяких випадках вони можуть писатися як два слова і бути схожими на словосполучення, наприклад: *kotma ihåg* (згадувати). До того ж, деякі зі складних слів можуть розділятися, і між їх елементами можуть додаватися інші слова і навіть цілі словосполучення. У зв'язку з цим феноменом, складні слова шведської мови можуть бути подільними або неподільними. Подільні складні слова пишуться як два окремих слова, наприклад: *ta upp* (піднімати). Неподільні складні слова в основному пишуться разом, наприклад: *järnväg* (залізниця). Однак, є випадки, коли складні слова, що належать до класу неподільних, пишуться окремо, що стало наслідком історичних мовних традицій, наприклад: *i fjol* (торік), *i går* (вчора).

Далі вважаємо за необхідне розглянути особливості шведського словоскладання, притаманні різним частинам мови.

Складні іменники складаються з поєднання двох або більше окремих слів. Кінцева частина складного іменника визначає його граматичний рід. Прикладами складних іменників у шведській мові можуть слугувати наступні: *fotbollslag* (футбольна команда) – утворено поєднанням іменників *fotboll* (футбол) і *lag* (команда); *arbetsplats* (робоче місце) – утворено поєднанням іменників *arbets* (робота) і *plats* (місце).

Під час утворення складних іменників у шведській мові існує декілька ключових моментів [14]:

- порядок слів: головним правилом для утворення складних іменників є те, що слово, яке несе основне смислове навантаження розміщується в кінці. Наприклад, термін *bilfabrik* (автомобільний завод) утворено поєднанням іменників *bil* (автомобіль) та *fabrik* (завод); слово *bokhylla* (книжкова полиця) утворено поєднанням іменників *bok* (книга) та *hylla* (полиця);

- модифікації: у деяких випадках складні іменники зазнають певних змін, як-от додавання голосної або видалення літери для полегшення вимови. Наприклад: *lärarförbundet* (асоціація вчителів) від поєднання *lärare* (вчитель) та *förbundet* (союз, асоціація);

- варіації у написанні: складні іменники можуть писатися не лише разом, а й окремо або через дефіс. Вибір правопису часто залежить від контексту та особистих уподобань, наприклад: *högtalar* або *hög talare* (гучномовець).

Складні дієслова у шведській мові можуть утворюватися шляхом поєднання дієслова з прийменником або часткою. Розуміння складних дієслів має вирішальне значення для опису різних дій і ситуацій. Складні дієслова, які належать до групи подільних, складаються з дієслова та частки, які можна розділити. При відмінюванні відмінюється тільки дієслово, а частка залишається незмінною. Сюди належать дієслова *tycka om* (любити, подобатись), *tala om* (розповідати), *bryta av* (ламати, перебувати). Щодо неподільних складних дієслів, вони утворюються шляхом поєднання дієслова з прийменником, причому дієслово та прийменник не можуть бути розділені. При відмінюванні і дієслово, і прийменник відмінюються разом. Дієслово у таких складних словах завжди розміщується вкінці, наприклад: *råttinna* (нагадувати), *uppnå* (досягати).

Складні прикметники утворюються шляхом поєднання двох або більше прикметників в основному для опису іменника. Вони є ефективним способом вираження певних якостей або характеристик іменника. У реченнях чи словосполученнях складні прикметники зазвичай знаходяться перед іменником. Кінцевий прикметник у складному слові узгоджується з іменником у роді й числі [14]. Прикладами складних прикметників можуть слугувати наступні: *självklar* (очевидний) утворений від *själv* (сам, само собою) та *klar* (ясний, зрозумілий); *varmblodig* (теплокровний) утворений від *varmt* (теплий) та *blodig* (кривавий).

Недивно, що у багатьох випадках складні слова виникають зі словосполучень, виражаючи ті ж самі значення, що й словосполучення, з яких вони утворились, наприклад: *ett stenhus* (кам'яний будинок) від *ett hus av sten*; *livsfarlig* (небезпечний для життя) від *farlig för livet*. За формою складні слова нерідко бувають близькими до тих словосполучень (і навіть цілих речень), з яких вони виникли. Проте у багатьох випадках слова, утворені способом словоскладання, все ж відрізняються від словосполучень, з яких вони виникли. Відтак, можна дійти висновку, що у шведській мові існує дві основні групи складних слів, а саме:

складні слова, у яких передано сенс і синтаксичні відносини словосполучення, з якого вони утворені: *becksvalt* (чорний як смола) від *svart som beck*.

• складні слова, лексичне значення яких відрізняється від словосполучення, утвореного з цих слів: *blåbär* (чорниця) та *blå bär* (сині ягоди) [19, с. 260].

У залежності від збігу форми і послідовності елементів складного слова з формою та порядком слів у словосполученні, з якого вони були утворені, складні слова у шведській мові також поділяють на слабкі і сильні. Слабким вважається тип словоскладання, при якому форма та послідовність елементів складного слова збігаються з формою і порядком слів у словосполученні, наприклад: *överallt* (всюду) від *över* (над) і *allt* (все). Тип словоскладання, при якому форма та послідовність елементів складного слова не збігаються з формою та послідовністю слів у відповідному словосполученні, називається сильним. Група сильного словоскладання поділяється на два підвиди, а саме:

• складні слова, перший елемент яких має ту саму форму, що й відповідне слово, яке входить до словосполучення. Таке складне слово формально відрізняється від словосполучення послідовністю елементів і відсутністю службових слів, що пов'язують члени словосполучення, наприклад: *ett stenhus* (кам'яний будинок) від *ett hus av sten*.

• складні слова, перший елемент яких відрізняється за формою від слів у відповідних словосполученнях, наприклад: *furuskog* сосновий ліс від *fura* (сосна) і *skog* (ліс).

Висновки. Відтак, поєднання декількох самостійних слів у нове лексичне ціле є надзвичайно поширеним словотворчим прийомом у шведській мові і відіграє важливу роль у її розвитку. Здебільшого лексичні одиниці утворені шляхом словоскладання двокомпонентні й місять у своєму складі морфему зв'язку. Другий елемент складного слова зазвичай характеризує або уточнює перший. Складні слова у шведській мові можуть утворюватись не лише від самостійних частин мови, а й від службових, а також від інших складних слів. Граматика шведської мови дозволяє утворювати складні слова з надзвичайно великою кількістю компонентів. Досліджені у статті особливості поєднання простих слів у складні, правила їх правопису, присутність елементів зв'язку, відносини між компонентами складного слова роблять словотвір шведської мови унікальним явищем та пропонують безліч напрямків для нових наукових розвідок. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у детальному вивченні інших способів словотворення у шведській мові, як-от: афіксації, абрєвіації, конверсії тощо.

Список літератури:

1. Володіна Т. С., Радзійон В. М. Словоскладання іменників у німецькій та українській мовах. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Сер.: Філологічна*. 2013. Вип. 37. С. 70–73.
2. Гаєва Д. О., Прокопович Н. Ю. Афіксація як найпродуктивніший спосіб творення неологізмів у сучасному англійському медіадискурсі. *Теоретична і дидактична філологія*. 2017. Вип. 25. С. 58–65.
3. Карпюк В. А. Класифікація способів словоскладання в сучасній німецькій мові. *Філологічні студії*. 2016. Вип. 14. С. 76–81.
4. Кульчицький В. І. Суфіксація як спосіб словотвору англійської авіаційної термінології. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація»*. 2020. № 2. С. 39–42.
5. Кульчицький В. І., Ткачук Я. Д. Принципи словотворення у шведській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. № 56. С. 80–85.
6. Назаренко І. В. Словоскладання як один з найпоширеніших способів словотвору німецької мови. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2016. Вип. 146. С. 505–509.
7. Паничок Т. Я. Афіксація як типологічно характерний спосіб словотворення в німецькій мові. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 2012. № 7. С. 126–132.
8. Пономаренко О. В. Історичний розвиток англійських абрєвіацій та скорочень. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 12. Т. 2. С. 20–23.
9. Царук О. Суфіксація як продуктивний засіб англійського термінотворення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35. Т. 6. С. 106–111.
10. Цимбалістий І. Ю. Структурна типологія абрєвіатур у сучасній іспанській мові. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 26. Т. 1. С. 156–162.
11. Цюник Г. М. Абрєвіація як один з основних засобів словотворення у сучасній французькій мові. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури*. 2017. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/24405/1/%D0%A6%D1%8E%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 26.09.2024).
12. Allen S. Swedish. *Revue belge de Philologie et d'Histoire*. 2012. Vol. 90 (30). Pp. 915–938.

13. Appendix: Protologisms / Long words / Swedish / nordvästersjökust: förberedelsearbete. *Wiktionary*. URL: https://en.wiktionary.org/wiki/Appendix:Protologisms/Long_words/Swedish/nordv%C3%A4stersj%C3%B6kust:f%C3%B6rberedelsearbete (дата звернення: 23.09.2024).
14. Compound Words: Expanding Your Vocabulary and Fluency. URL: <https://www.lingly.ai/ru/swedish/grammar/b2/compound-words> (дата звернення: 24.09.2024).
15. Fleischer W. Barz I. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1992. 399 p.
16. Hedlund T. Compounds in dictionary-based cross-language information retrieval. *Information Research*. 2002. Vol. 7 No. 2. URL: <https://informationr.net/ir/7-2/paper128.html>
17. Hedlund T., Pirkola A., Järvelin K. Aspects of Swedish Morphology and Semantics from the Perspective of Mono- and Cross-language Information Retrieval. URL: <https://emunix.emich.edu/~wsverdlik/COSC562/AspectsSwedish.pdf> (дата звернення: 24.09.2024).
18. Josefsson G. On the principles of word formation in Swedish. Lund, 1997. 182 p.
19. Kotsinas U.-B. Rinkebysvenska – en dialekt? *Svenskans beskrivning*. 1988. № 16. S. 254–278.
20. Longest Word in Swedish. *Preply*. URL: <https://preply.com/en/question/longest-word-in-swedish> (дата звернення: 25.09.2024).
21. The Longest Words in the Swedish Language. URL: <https://talkpal.ai/the-longest-words-in-the-swedish-language/> (дата звернення: 23.09.2024).

Kulchytskyi V. I., Strilchuk A. I. WORD-COMPOSITION AS AN IMPORTANT WAY OF REPLENISHMENT OF THE SWEDISH VOCABULARY

The article is devoted to the study of the peculiarities of word-composition in the Swedish language. It has been established that word-composition is an effective way of forming new lexical units in the Swedish vocabulary. It has been determined that compound words in the Swedish language can be formed not only from independent parts of speech, but also from other compound words. By combining different elements, it is possible to create words that accurately convey complex ideas and concepts. To form compound words, such linking morphemes as -s-, -e-, -a-, -o-, -u- are used. However, in Swedish there is no specific pattern of the use of linking morphemes. There are cases when the linking morpheme is omitted and words are combined into compound ones without it. Due to the peculiarities of Swedish grammar, as well as the presence of linking morphemes, it is possible to form compound words with an unlimited length and number of components. It has been found that compound words in the Swedish language can be written together or separately. In this regard, they are divided into divisible and indivisible ones. Nouns, combining into compound words, can undergo certain changes that include adding a vowel or removing a letter to facilitate pronunciation. The final part of a compound noun determines its grammatical gender. When forming a compound noun, the word that carries the main semantic load is placed at the end. Compound verbs are often formed by combining a verb with a preposition or a particle. Compound adjectives are formed by combining two or more adjectives mainly to describe a noun. The final adjective in a compound word agrees with the noun in gender and number. In the Swedish language, there are two main groups of compound words: compound words, which convey the meaning and syntactic relations of the word combination from which they are formed; compound words, the lexical meaning of which differs from their word combination. Compound words in the Swedish language can be either strong or weak. The type of word formation is considered weak, when the form and order of the elements of a compound word coincide with the form and order of words in the corresponding word combination. A type of word formation in which the form and order of the elements of a compound word do not match the form and sequence of words in the corresponding word combination is called strong.

Key words: word formation, lexical unit, compound word, linking morpheme, word combination.